

Pôsobenie Školských bratov na Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule a jeho štyria profesori

Štefan Patrik Kováč

<https://doi.org/10.54937/nhe.2025.14.1.31-46>

The Activity of School Brothers at Teachers College in Spišska Kapitula and its four Professors

Abstract: *The Institute of the Brothers of Christian Schools (FSC) was founded in France in the 17th century by the nobleman Jean-Baptiste de La Salle. It has gained an excellent reputation over the decades of its operation in Europe and beyond. The Institute came to Slovakia in 1899 (Urmín). In the study, the author deals with their activities, influence, and their significant work at the Teachers' College in Spišská Kapitula (Spišské Podhradie today) specifically during the years of 1924 – 1949, and their influence in the cultural development of Slovakia and its national awakening and educational rising. The study deals with the activities of four significant school brothers who were professors at the Teachers' College and their difficult lives as well.*

The paper ends with the violent termination of the Teachers' College while Rev. Bro. Josef Marian Teneš's was Head Teacher when the communist regime acted against the Church and their religious schools in 1945, and especially during the school year of 1948/49.

Key words: *School Brothers, teaching, teachers' college, elementary schools, teacher, FSC.*

1. Úvod

Cieľom predloženej štúdie, ktorá je súčasťou rozsiahlejšieho výskumu pôsobenia Inštitútu školských bratov na území Slovenska v rámci Rakúsko-Uhorska, Česko-Slovenskej republiky (1918 – 1939, i po 2. sv. vojne 1945 – 1950) a prvej Slovenskej republiky, je poukázať na významný prínos tejto kongregácie a jej jednotlivých členov vo vzdelávacom systéme pre nižšie stupne škôl (ľudové a meštianky) na Slovensku, ale aj pre stredné. Takým je v štúdiu rozoberané pôsobenie bratov učiteľov na *Rímsko-katolíckom mužskom učiteľskom ústave* (počas existencie Slovenskej republiky *učiteľskej akadémie*) biskupa Jána Vojtaššáka

v Spišskej Kapitule v období 1924 – 1949 až po násilné ukončenie existencie tejto významnej národnobuditeľskej inštitúcie barbarským komunistickým režimom 50-tych rokov počas jej vedenia školským bratom prof. Jozefom Mariánom Temešom, FSC. V príspevku sa budeme venovať aj štyrom významným učiteľom-profesorom z radov kongregácie Bratov kresťanských škôl, ktorí významne obohatili učiteľský zbor inštitúcie a prispeli nielen k vzdelanostnej, ale aj duchovnej formácii študentov – budúcich učiteľov pre Slovensko. Pri spracovaní štúdie sme použili historicko-kritický výskum so zameraním na metódu historickej a obsahovej analýzy literatúry.

2. Potreba pedagogickej prípravy slovenských bratov – učiteľov

Učiteľská rehoľa sv. Jána Krstiteľa de La Salle – Bratia kresťanských škôl (FSC, *Fratrum Scholarum Christianarum*) prišla na Slovensko (vtedy v Rakúsko-Uhorsku) v r. 1899 do Urmína pri Nitre, dnes Mojmirovce, neskôr v roku 1901 do Bojnej pri Topoľčanoch. Pôsobili tam nielen vo formáčnej (odovzdávanie viery) a vzdelávacej sfére na ľudových, neskôr aj meštianskych školách, ale aj národnobuditeľskej a osvetovej.

Otázka prípravy a vzdelania domácich učiteľov – školských bratov vznikala od samého začiatku pôsobenia jednotlivých členov kongregácie na Slovensku. Inštitút FSC potreboval prisun nových pedagógov, samozrejme, s adekvátnou duchovnou a rehoľnou formáciou, najprv do škôl v Urmíne a Bojnej, neskôr aj na iné pôsobiská. Učitelia slovenského a českého pôvodu sa do roku 1918 pripravovali na učiteľských ústavoch FSC vo Viedni (od roku 1910 aj v Prahe – Bubenči). V Rakúsku absolvovali svoje pedagogické štúdium slovenskí i moravskí/českí bratia (Eugen Mária a Dezider Rada, Albert Horák, Jaromír Rob, Béla Singer, Felix Magó, brat Benedek, Arnošt a Jozef Bis a iní¹). Po rozpade monarchie Rakúsko-Uhorska tento spôsob prípravy zanikol.

Sekulárna a centralistická vláda (so slobodomurárskymi koreňmi²) v Prahe – obávajúc sa cudzieho vplyvu; najmä však Ríma a Cirkvi – určila, že nijaká rehoľná spoločnosť nesmie mať svoje vedenie mimo ČSR. Bojovala aj proti cirkevnému školstvu – za laické/štátne a katolíckej hierarchii kládla všakovaké prekážky. Tak si aj inštitút FSC vytvoril samostatnú provinciu štyroch „zemí“ – Krajiny slovenskej, Zemi českej, Zemi moravsko-sliezskej a Podkarpatskej Rusi³ – so sídlom v Prahe, na Salmovej ulici. Prvým slovensko-českým provinciálom sa stal Moravan Eugen Rada, predstavený domu FSC a riaditeľ rím.-kat. chlapčenskej slovenskej školy v Urmíne (rok 1920). Mal na starosti rehoľné komunity na Slovensku (Bojná a Mojmirovce) a v Čechách (v Prahe – Bubenči a na Salmovskej 8, neskôr Sv. Jánovi pod Skalou). Potreba nových slovenských učiteľov sa ukazovala ako stále akútnejšia, pretože bratia-učitelia, ktorí absolvovali svoje štúdiá v Rakúsku (príp. Česku v Prahe – Bubenči), dosahovali už vysoký vek.

Tu kongregácii podáva pomocnú ruku čerstvo vysvätený spišský biskup Ján Vojtaššák, ktorého presvedčenie ohľadne zajtrajšku, bolo jasné⁴: „*Veľmi nám má záležať na deťoch, lebo na ne sa usmieva budúcnosť... Treba nám zápasit' o školy, o náboženskú výchovu v nich.*“

¹ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*. Bratislava : 1999, s. 6.

² ĎURICA, Milan Stanislav. *Slobodní muráři včera a dnes* (40. diel Linea recta Brevissima), 2. vyd., Bratislava : Lúč, 2018.

³ Porov. BUJNÁK, Pavol (ed.). *Slovenský náučný slovník. Příručná encyklopédia vedomostí v troch dieloch*. Bratislava – Praha : Litevna, Literárne a vedecké nakladateľstvo, 1932, s. 193.

⁴ CHALUPECKÝ, Ivan. Spišský biskup Ján Vojtaššák. In. *Viera a život*, roč. 4, apríl 1994, č. 2, s. 168.

Zvádzal ťažké boje proti laicizácii a poštátňovaniu škôl a všemožne podporoval cirkevné školstvo. Poznal požehnanú činnosť *Inštitútu bratov kresťanských škôl* zo svojich ciest po zahraničí (v Taliansku, Írsku, Alžírsku, Egypte), kde navštívil školy a ústavy bratov a sledoval – podobne ako biskup Kmeťko – ich výborné výsledky na poli výchovy a vzdelávania mládeže. Navrhol kongregácii, aby jej bratia študovali na jeho *Rím.-kat. mužskom učiteľskom ústave v Spišskej kapitule*. Podmienkou bolo, že do vzdelávacej inštitúcie prídu vyučovať aj niektorí stredoškolskí profesori (v medzivojnovnej ČSR odborní učitelia na stred. školách mali oficiálny titul „profesor“ a študenti ich boli povinní aj tak osloviť) z rehole šk. bratov.

Učiteľský ústav (UÚ) v Spiš. Kapitule založil spišský biskup v roku 1819 a bol na svoju dobu jedinečný; pre dejiny Slovenska a slovenčiny to bola inštitúcia s veľkým významom. Vznikol ako prvý v Uhorsku, takmer 100 rokov po prvom UÚ sv. Jána Krstiteľa de La Salle vo Francúzsku, a stal sa prototypom pre ďalšie uč. preparandie v našej časti monarchie. Jej vznik sa viaže prakticky k bernolákovskému obdobiu; vyučovalo sa na nej (berňolákovskou) slovenčinou⁵. Hoci Bernolákom v r. 1787 prvá kodifikovaná verzia slovenčiny⁶ bola založená na kultúrnej západoslovenčine, členovia Učeného slovenského tovarišstva (zal. 1792 v Trnave) pochádzajúci zo Spiša a kňazi z prešporského kňazského seminára nadšenie za (spisovnú) slovenčinu priniesli aj do východných častí Slovenska, do nedávno zriadenej⁷ Spišskej diecézy⁸. Po vzniku Spišského kňazského seminára v roku 1815, nasledujúci spišský biskup Ján Ladislav Pyrker aj na ich podnety založil učiteľský ústav na výchovu učiteľov pre vidiecke školy. Jeho prvý riaditeľ spišský kanonik Juraj Paleš (1753 – 1833) napísal najstaršiu pedagogickú odbornú publikáciu⁹ v bernolákovčine *Paedagogia Slowenská pre Triviálnske školi Biskúpstva Spišského*, publikovanej v Levoči v roku 1820. Jednoducho, toto najstaršie slovenské pedagogické unikum sa stalo vzorom pre všetky učiteľské inštitúty celého Uhorska¹⁰.

Po rakúsko-maďarskom vyrovnaní, chceli štátne i cirkevné (dosadzovaní spiš. biskupi – maďararóni) použiť *Rím.-kat. učiteľskú prípravovňu* na násilnú maďarizáciu vidieka, dosadzovali učiteľov – Maďarov, vyradľovali slovenské knihy z knižnice. Príčinou neutešeného stavu aj na Spiši boli Apponyiho zákony z r. 1907, ktoré – v stručnosti povedané – zaväzovali učiteľov, aby vychovávali žiakov a študentov v duchu „maďarského vlastenectva“, čím chceli z učiteľov urobiť nástroje na maďarizáciu slovenských dedín. Ale slovenčina zostala aspoň ako nepovinný predmet do šk. roku 1918/19. Po vzniku ČSR sa ústav z chlapčenského stal koedukačný, avšak od školského roku 1926/27 sa vrátil ku

⁵ ŠTULAJTEROVÁ, Jana. Vývin učiteľského vzdelávania na Slovensku do roku 1945. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Paedagogica*, roč. 25, 2013, s. 1.

⁶ dielom *Dissertatio philologico – critica de litteris Slavorum* (Filologicko – kritická dizertácia o písmenách Slovákov). Jeho diela mali aj v knižnici v Dome FSC v Močenku.

⁷ TOMKO, Jozef. *Zriadenie spišskej, banskobystrickej a rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*. Spišské Podhradie : Vyd. Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule, 1995, s. 81.

⁸ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav (Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej kapituly II.)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo KU, 2019, s. 86.

⁹ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav (Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej kapituly II.)*, s. 86.

¹⁰ HROMJÁK, Euboslav. *S výrazom lásky trvám. Životopis spišského biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár b. J. Vojtaššáka, 2015, s. 227.

pôvodnej koncepcii. Dôvodom k tomuto kroku mohlo byť aj to, že sa postupne do akadémie prijímali aj kandidáti z Inštitútu bratov kresťanských škôl¹¹.

Učiteľský ústav zažil svoj najväčší rozkvet za pôsobenia posledného spišského biskupa (škola bola od začiatku závislá od podpory z biskupstva) Jána Vojaššáka, ktorý si uvedomoval, že pozdvihnúť duchovnú, mravnú a celkovo životnú úroveň jemu zverených duší po období veľkej hmotnej a inej biedy svetovej vojny, môže dosiahnuť len v spolupráci s kvalitnými kňazmi (podpora kňazského seminára) a učiteľmi na školách, na ktorých sa podchytilí mládež. Chcel dokonca prepojiť seminár a ústav na výchovu učiteľov. Povedal: „*Na základe skúseností možno tvrdiť, že pre zdarné účinkovanie školy nie je nič natolko žiaduce ako dobrý, spokojný pomer medzi kňazom a učiteľom. Títo dvaja činitelia vždy v zhode, ruka v ruke majú pracovať na kultúrnom povznesení ľudu a na dobrej nábožensko-mravnej výchove kresťanskej mládeže.*“¹² Z týchto dôvodov biskup venoval okrem seminára veľkú pozornosť učiteľskému ústavu – poznačený obdobím maďarizácie.

3. Príchod školských bratov do učiteľského ústavu a ich požehnané pôsobenie v ňom

Spišský biskup J. Vojaššák podporoval rehole a ukazoval im, že ich činnosť je v jeho diecéze veľmi vítaná a žiaduca¹³. Okrem jezuitov, redemptoristov, verbistov, saleziánov a viacerých ženských reholí, pozval aj *Inštitút bratov kresťanských škôl*. A chcel aj pre školských bratov vytvoriť v Spišskej Kapitule čo najlepšie podmienky. Budúcim učiteľom – bratom – sa poskytli ubytovanie, strava a riadna možnosť štúdia učiteľského povolania. Biskup dokonca plánoval, aby učiteľský ústav postupne úplne prebrali školskí bratia z kongregácie FSC¹⁴.

Do tohto ústavu prišli po dohode s biskupom najprv dvaja stredoškolskí profesori¹⁵ – brat Štefan Etienne Oravec, učiteľ nemeckého jazyka a ručných prác a Br. Hubert Desiderius Horka, profesor matematiky, fyziky a chémie. Začali učiť od školského roku 1924/25. Zároveň s pedagógmi prišli aj niektorí bratia-študenti, aby sa tam pripravovali ako rehoľní učitelia do škôl v Bojnjej a Urmíne. Samozrejme, predtým absolvovali prijímacie skúšky ako iní adepti.

Bratia, ktorých neustále pribúdalo, dostali k dispozícii seminárnu kaplnku pre bohoslovcov (v blízkosti sa nachádzal diecézny kňazský seminár) s vyhradenými hodinami pre svoje duchovné cvičenia a pobožnosti a mali tiež svojho duchovného spovedníka. V samotnej budove seminára im prideliť veľkú spálňu a študovňu. Stravovať sa mohli v jedálni pre študentov pri učiteľskom ústave spolu s ostatnými. Dokonca správu menzy si zobral na starosť brat Š. E. Oravec, FSC.

¹¹ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav (Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej kapituly II.)*, s. 132.

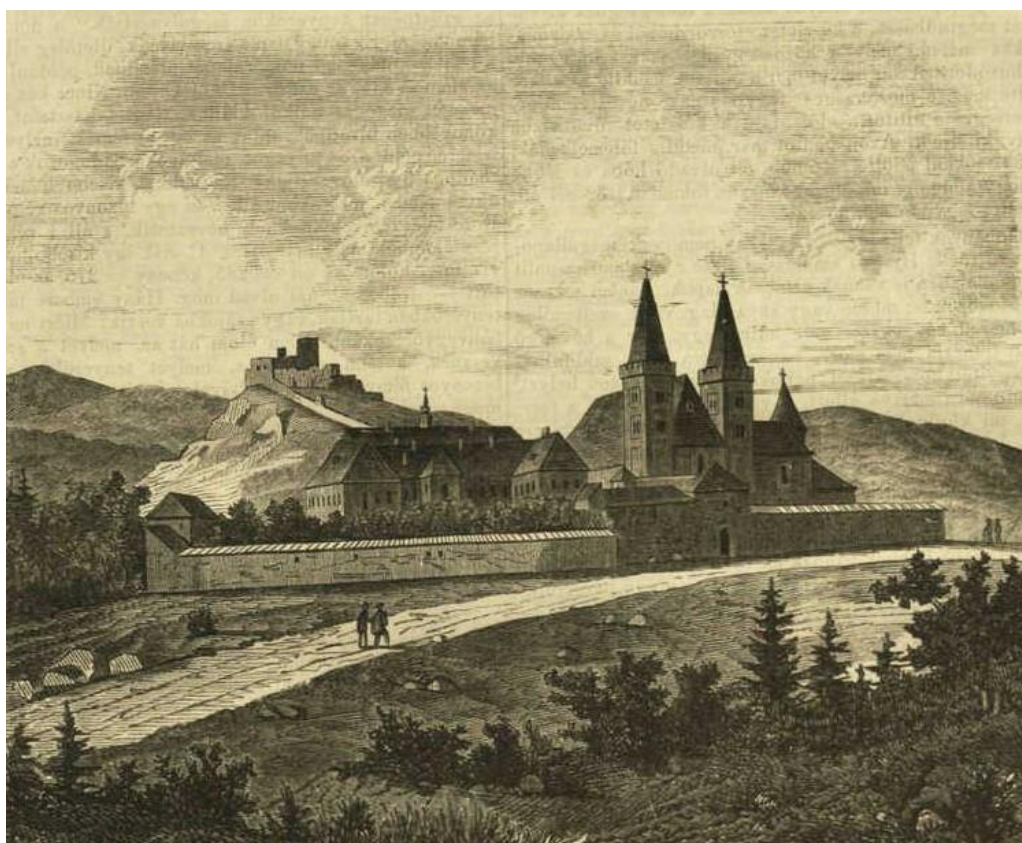
¹² Pastiersky list z 20. mája 1925. In. HROMJÁK, Ľuboslav. *S výrazom lásky trvám*. Životopis spišského biskupa Jána Vojaššáka. Spišské Podhradie : Kňazský seminár b. J. Vojaššáka, 2015, s. 210.

¹³ CHALUPECKÝ, Ivan. *Spišský biskup Ján Vojaššák*, s. 168.

¹⁴ TRSTENSKÝ, Viktor. *Sila viery, sila pravdy. Život a dielo najdostojnejšieho otca biskupa Jána Vojaššáka, mučeníka Cirkvi a národa*. Bratislava : Senefeld, 1990, s. 116.

¹⁵ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*. Bratislava : 1999, s. 6.

Biskupovi Vojtaššákovi ležalo cirkevné školstvo veľmi na srdci, rozhodol sa zrekonštruovať a prestavať ústav (postavený v roku 1912), poistiť jeho existenciu do budúcnosti. V diecéznom obehníku z 27. marca 1924 napísal: „*Ak bol potrebný tento učiteľský ústav na vychovávanie katolíckeho učiteľského dorastu pred vyše sto rokmi, dnes je jeho význam neoceniteľný. Biskupstvo chce, ba okolnosťami mravne je nútené udržať túto najstaršiu katolícku učiteľskú prípravňu, ba viac, poistiť jej trvanie.*“¹⁶ V roku 1932, keď sa práce dokončili a vystavila sa aj nová budova internátu, aj šk. bratia sa presťahovali do nových priestraných izieb¹⁷. V ubytovni si našla svoje miesto aj kaplnka pre bratov i študentov, kde sa v tichosti mohli modliť. Na chóre bol umiestnený kráľovský nástroj – organ, na ktorom sa budúci organisti mohli zaúčať do tajov chrámovej hudby, cvičiť zborový spev¹⁸. Tým spestrovali aj nedeľné a sviatočné bohoslužby. Internát bol moderne zariadený, izby – spálne boli slnečné so sprchami, miesto sa našlo aj pre študovne a hudobné miestnosti. Inštitúcia mala dobre vybavenú telocvičňu s pódium. V nej sa hrávali divadelné predstavenia a uskutočňovali koncerty a akadémie pri rozličných národných a cirkevných výročiach.

Historický pohľad na Spišskú Kapitulu

¹⁶ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav (Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapituly II.)*, s. 142.

¹⁷ FABER, Alfonz. *Ján de La Salle, zakladateľ modernej výuky a výchovy, patrón učiteľov a vychovávateľov*. Bratislava : Lúč, 1991, Doslov: Školskí bratia na Slovensku, s. 49.

¹⁸ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 6.

V prestavanej a vynovenej budove inštitútu a v časti internátu sa nachádzali dve triedy cvičnej školy na prax pre budúcich učiteľov s kabinetmi. Ústav mal aj dobre vybavené triedy s chemickým a fyzikálnym laboratóriom, kresliarňou a úžasnou hudobnou sieňou s veľkým organom, v ktorej sa pravidelne usporadúvali školské slávnosti a hudobné predstavenia. Prakticky každá trieda vlastnila alebo klavír, alebo pedálové harmónium, a iné hudobné nástroje.

Viktor Trstenský, ktorý do svojho prvého poprevratového (1990) životopisu Jána Vojtaššáka, ako úvod použil list od Jozefa Mariána Temeša, FSC (zostavoval ho počas odobratia štátneho súhlasu komunistickým režimom), rozširuje opis vybavenosti moderného internátu pridruženému k UÚ: *Bola v ňom strojmi zariadená kuchyňa, elektrická pekárňa, kúpeľne, všade vodovod a rozsiahla takmer spoločne skelom krytá kaplnka s maľovanými sklenenými obločkami svätcov, zhotovenými umelcom Vačkárom z Brna, s výborným organom na chóre.*¹⁹

Školský areál bol plne elektrifikovaný s internátom so splachovacími toaletami a kúpeľňami, ústredným kúrením a vzduchovou ventiláciou bol na dobu svojho vzniku (rok 1933) vybavený a zariadený na veľmi vysokej úrovni, s ktorou sa mohlo merať len veľmi málo podobných inštitúcií v celej Česko-Slovenskej republike²⁰. Táto investícia hovorí o osobitnej starostlivosti Jána Vojtaššáka o rozvoj školstva a kultúry v celej diecéze a nielen v nej.

Počas pôsobenia školských bratov v Spiš. Kapitule boli riaditeľmi traja úžasní pedagógovia²¹; aj predtým mnohí kvalifikovaní vzdelaní kňazi, doktori teológie alebo filozofie. Dlhých tridsať rokov od 1902 – 1932 zastával tento náročný a zodpovedný post ThDr. Ján Seman, napísal aj monografiu o dejinách Rím.-kat. uč. ústavu, a vo vojnových časoch 1932 – 1946 Jozef Brandobur, st. – profesor pedagogiky a psychológie. Tretí bol školský brat Jozef Marián Temeš, FSC, vyučoval dejiny slovenskej literatúry, psychológiu a pedagogiku, ktorý riadil túto pre Slovákov významnú inštitúciu v turbulentných povojnových rokoch 1946 – 1949. Vtedy sa k moci postupne dostávali komunisti a socialisti a tí vzdelávanie mládeže chceli mať totálne vo svojej moci. Viedol ústav až do jeho zrušenia štátnou mocou; komunistická strana nehľadala ani na tradíciu tejto prominentnej vzdelávacej a národobuditeľskej inštitúcie.

Učitelia z rehole FSC učili popri iných pedagógoch. Napríklad v tzv. cvičnej škole uvádzal kandidátov učiteľstva do vyučovacej praxe a učil žiakov brat Alojz Jozef Vronč. Napísal aj viacero školských príručiek, spevníkov a prekladal aj literatúru pre deti a mládež z nemčiny a francúzštiny. V období prvej Slovenskej republiky, keď sa mohlo študovať na Slovenskej univerzite v Bratislave v rokoch 1940 – 1945, posilnili pedagogický zbor už vysokoškolsky vzdelaní bratia PhDr. Adolf Filo, stredošk. profesori Andrej Pitoniak, J. Marián Temeš a Ladislav Chrenka, ďalej odborní učitelia šk. bratia Jozef Zdeno Halcin, Jozef Odrobiniak a Pankrác Imrich Dobrovodský. V tom období už v oboch triedach tzv. cvičnej školy pôsobili bratia Andrej Karol Šuba, odborný učiteľ, a Ľudovít Apolinár Daniš.

¹⁹ TRSTENSKÝ, Viktor. *Sila viery, sila pravdy. Život a dielo najdôstojnejšieho otca biskupa Jána Vojtaššáka, mučeníka Cirkvi a národa*, s. 117.

²⁰ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav (Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej kapituly II.)*, s. 145.

²¹ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 7.

Popri vzdelávaní a formácii slovenských bratov na učiteľov v Spišskej Kapitule (českí mali vlastný učiteľský ústav vo Sv. Jáne pri Beroune pod Prahou), tu Inštitút FSC zriadil aj svoj školastikát²², ďalší stupeň po juvenáte a noviciáte v rehoľnej formácii a učení sa duchovnému životu pred večnými sľubmi. Rehoľný dorast viedli predstavení a zároveň profesori pedagogického zboru, ktorí boli staršími bratmi s celoživotným záväzkom²³.

Kandidáti učiteľstva sa popri teoretických predmetoch veľa venovali hudbe, spevu, hre na klavíri, husliach či organe; skladali i tzv. kantorky²⁴. Po úspešnom zložení skúšok sa následne mohli „kvalifikovane“ venovať aj cirkevnej hudbe v kostoloch farností a zaujímali popredné miesta na poli kultúry a výchovy. Profesori zase prispievali do vtedajších odborných a pedagogických časopisov a písali knihy zamerané hlavne na výchovu mladých ľudí.

4. Štyria významnejší profesori zo šk. bratov v Učiteľskom ústave

Kvalitu výchovného, formačného a vzdelávacieho procesu na Učiteľskom ústave (za prvej Slovenskej republiky od roku 1940 *Učiteľskej akadémie*²⁵) zdvíhali ku koncu požehnaného pôsobenia inštitúcie v dejinách Slovenska 1819 – 1949 viacerí učitelia z radov Inštitútu bratov kresťanských škôl. Rozsah práce nám nedovoľuje venovať sa všetkým, tak spomenieme – na ilustráciu významnosti – aspoň štyroch školských bratov.

Začneme výborným pedagógom, metodikom a publicistom **Jozefom Alojzom Vrončom, FSC** (1906 – 1989)²⁶. Narodil sa v Letanovciach, vyštudoval meštiansku školu a Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule, v ktorom záverečnú skúšku zložil v roku 1927. Rehoľa FSC ho najprv určila za učiteľa do ľudovej školy v Urmíne (Mojmírovce), neskôr do meštianskej školy šk. bratov v Bojnjej. V rokoch 1931 – 1938 pôsobil ako cvičný učiteľ na UÚ v Spišskej Kapitule, od 1938 do konca vojny na *Rím.-kat. slovenskej učiteľskej akadémii* Dr. Jozefa Tisu v Bánovciach nad Bebravou a v období 1945 – 1949 opäť v UÚ v Spiš. Kapitule. Po prevzatí moci komunistami pôsobil ešte krátky čas ako učiteľ v Zbehoch, ale ďalej mu červený režim vyučovať a „reakčne pôsobiť na mládež“ nedovolil. Vrátil sa domov. Potom si našiel prácu ako účtovník Jednotného roľníckeho družstva v Letanovciach, domovník v Charitnom dome v Novom Smokovci²⁷ a svoju rehoľnú púť – zostal svojmu sľubu chudoby, čistoty a poslušnosti verný – ukončil v Charitnom domove kňazov v Beckove, pričom slobody sa nedožil. Zomrel tam v predvečer pádu režimu v januári 1989; cirkevne pochovaný doma.

Publikačne bol činný²⁸ v novinách a časopisoch ako *Slovák* alebo *Plameň*. Odborné články zverejšňoval v pedagogickej revue *Nová škola*. Bol autorom viacerých pedagogických príručiek, uvedieme len rukoväti *Malý spevák* (Trnava, 1941 a 1943) a *Prvouka – metodická*

²² TEMEŠ, Jozef Marián. *Svätý Ján de La Salle, veľký priateľ mládeže*. Močenok : Kníhtlačiarne F. Urbánka, 1934, s. 200 – 201.

²³ FABER, Alfonz. *Ján de La Salle, zakladateľ modernej výuky a výchovy, patrón učiteľov a vychovávateľov*. Bratislava : Lúč, 1991, s. 50.

²⁴ FABER, Alfonz. *Ján de La Salle, zakladateľ modernej výuky a výchovy, patrón učiteľov a vychovávateľov*, s. 50.

²⁵ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný. In: *Svedectvo viery 3 (spiritualita, cirkevné bnútie, osobnosti)*. Trnava : Dobrá kniha, 1992, s. 388.

²⁶ Porov. BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*, s. 168.

²⁷ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*, s. 168.

²⁸ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*, s. 168.

príručka (Trnava, 1943). Do prvej metodiky básne Ľudmily Podjavorinskej zhudobnil Ladislav Stanček, ktorý tiež učil v UÚ. Venoval sa aj tvorbe pre deti – je autorom kníh *Zajačik ušiačik* (Trnava, 1944) a *Úbohý Rudko* (Trnava, 1943). Publikoval aj liturgickú knihu *Cesta k oltáru* (Kremnica, 1944). Počas svojho pôsobenia v Spišskej Kapitule založil na cvičnej škole literárny krúžok študentov UÚ a vydával študentský časopis *Zrnko*. Viacero jeho rukopisov, podobne ako u J. Mariána Temeša, pre nepravnosť novej politickej situácie, zostalo v rukopise.

Druhým významným učiteľom a kultúrnym pracovníkom je **Br. Jozef Marián Temeš** (1908, Uhrovec – 1989, v rodisku). Stredoškolské vzdelanie a diplom učiteľa na Ľudových (neskôr aj na meštianskych školách) získal práve vo Vojtaššákovom Učiteľskom ústave v roku 1931. Cesta k nemu pre chlapca z chudobnej rodiny však nebola vôbec ľahká; rodičia boli robotníkmi v sklárni v Uhrovci (veľmi významnej, vyvážala svoje prvotriedne výrobky do celej Európy).

Rodičia mu dali dobrú katolícku výchovu i národné povedomie. Bol usilovným a výborným žiakom rím.-kat. Ľudovej školy; tamojší farár si ho obľúbil pre nábožnosť a ako vzorného miništranta, rozhodol sa ho dokonca priučať latinčine. Na meštianskej škole v Bánovciach n. Bebravou mal českých učiteľov, ktorí ho naučili veľa z českých dejín, ale takmer nič zo slovenských²⁹, dokonca sa tam nič nedozvedel (!) o svojom spolurodákovi Ľudovítovi Štúrovi.

Keď si konečne prečítal v starej knihe o zakladateľovi spisovnej slovenčiny, národnom buditeľovi, on – hoci katolík – napísal o tomto evanjelikovi v r. 1925 do denníka *Slovák* článok, aby Slováci na tohto významného syna národa nezabúdali a vyzval Maticu slovenskú, aby mu na rodný dom dala zhotoviť pamätnú tabuľu. A tak zásluhou mladého Temeša v r. 1926 na osobitnej slávnosti bola v Uhrovci odhalená plaketa s textom tajomníka MS Štefana Krčméryho.

Túžbou Jozefa bolo stať sa kňazom alebo učiteľom, ale rodičia nemali finančné prostriedky na ďalšie štúdium. Skúšal aj u jezuitov či františkánov, ale všade si vyžadovali absolvované gymnázium a znalosť latinčiny. Tak určitý čas pracoval ako lesný adjunkt na panstve domácich Zayovcov. Napokon mu pomohol biskup Dr. Karol Kmet'ko, ktorý ho nasmeroval do Bojnej pri Topoľčanoch ku školským bratom. Vstúpil do rehole a absolvoval tam juvenát. Len neskôr sa dozvedel, že p. biskup za neho mesačne platil 200 Kč na stravu a výdaje.

Po noviciáte absolvoval štúdiá práve na Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule pri takých vynikajúcich profesoroch, ako bol napr. kňaz, literárny historik a publicista Alojz Miškovíc³⁰ (1902 – 1967 v Bratislave), od r. 1940 pracovník Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov v Bratislave a redaktor časopisu *Náš národ* (od r. 1943), r. referent Slovenskej ligy a SSV v Trnave, od r. 1953 viedol Katedru cirkevných dejín a kresťanskej archeológie na CMBF v Bratislave; alebo Dr. Ján Seman či Štefan Schultz. Školastikát absolvoval pod vedením znamenitého prof. Huberta Horku, FSC (pozri ďalej). Po absolvovaní štúdií jeho prvým učiteľským miestom sa stala škola bratov v Močenku, kde rozvinul

²⁹ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 391.

³⁰ BIZONOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*, s. 160.

neobyčajne plodnú národnobuditeľskú a osvetovú činnosť. Zistil, že obec (pôvodne Mučeníky, na Zoborskej listine, 1113) má spojitosť s pápežom – mučeníkom sv. Klimentom, ktorému bol v obci od nepamäti zasvätený kostol³¹ (jeho pozostatky z Krymu doniesli do slovenskej Moravskej ríše sv. Cyril a Metod). Práve tu historici lokalizujú rodisko prvého slovenského svätca sv. Gorazda.

Neobmedzoval sa len na históriu, pozýval do Močenku prednášať aj odborníkov z poľnohospodárstva, výživy, zdravotníctva a hygieny. Dbal o rozširovanie knižného fondu miestnej obecnej knižnice. Rozširoval katolícke časopisy, do ktorých prispieval, nábádal veriacich stať sa členom SSV. V r. 1935 založil kresťanské odborové hnutie v obci.

V Močenku v zimnom období organizoval Jozef Temeš každý rok trojdňové duchovné cvičenia pre dospelú mládež a pre otcov rodín a aj sám na nich prednášal o sociálnych otázkach, o dejinách Cirkvi, Slovenska a pod. Pre miništrantov založil organizáciu *Legio angelica*. Rád nacvičoval aj divadelné predstavenia a akadémie.

Medzitým si stihol urobiť odbornú skúšku, aby mohol učiť na meštianskych školách, a bojoval o založenie školy tohto typu v päťtisícovej obci. Nakoniec v boji s pražským centralizmom bol úspešný a na tejto škole aj sám vyučoval.

Od r. 1938 študoval na Slovenskej univerzite (SU) v Bratislave slov. jazyk a literatúru, filozofiu, psychológiu a sociológiu. Jeho pričinením dostali školskí bratia v Bratislave do správy učňovské domovy (internáty). V hlavnom meste sa Br. Marián popri štúdiu venoval aj učňovskému dorastu. Tam napísal aj sociologicko-psychologickú štúdiu *Voľný čas učňov*, ktorá na pokračovanie vychádzala v časopise *Sociálne rozhlady* v r. 1944 – 1946³².

V r. 1942 skončil svoje univerzitné štúdiá v hlavnom meste SR a stal sa učiteľom – profesorom na Učiteľskej akadémii v Spiš. Kapitule spolu s významným slovenským kritikom, historikom a redaktorom Jozefom Kútnikom (študovali na SU spolu). Popri pedagogickej práci sa stal plodným spolupracovníkom mesačníka *Obroda* Ladislava Hanusa, profesora v teologickom učilišti, kde uverejnil veľký počet svojich článkov, štúdií a recenzií³³. Okrem iných časopisov prispieval aj do trnavskej *Kultúry*. Po vojne sa stal spolupracovníkom mesačníka *Verbum*.

Po odchode prof. Huberta D. Horku v roku 1944 prevzal po ňom ako 36-ročný školastikát bratov v akadémii a zobral si na starosť duchovnú formáciu mladých rehoľníkov.³⁴ Okrem povinností predstaveného a učiteľa si našiel čas aj na literárnu tvorbu a prekladateľskú činnosť. Napísal životopis belgického svätca bl. Alojza Jozefa Wiauxa (brata Muciána Mária, 1841 – 1917, ako prvý Belgičan svätorečený až Jánom Pavlom II. v roku 1989³⁵) s názvom *Neznámy brdina kresťanskej školy* (Košice 1947). Z poľštiny preložil od B. Prusa *Palác* a od Š. Žeromského *O vojakovi tulákovi* (zaujímavé, že vyšli až v r. 1956 a 1958, kedy spoločnosť bola pod červeným režimom).

³¹ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 395.

³² MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 394.

³³ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 395.

³⁴ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír: *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*, s. 158.

³⁵ URBANIAK, Marek, FSC. *Svätci Inštitútu školských bratov*. Prešov : Vyd. Inštitútu šk. bratov na Slovensku, 2004, s. 10.

Do Misijnej ročenky, ktorá vychádzala pod patronátom biskupa Kmet'ku v Nitre, prispieval článkami o misijnej a pedagogickej činnosti slovenských školských bratov v Egypte, na Blízkom východe, v Indii a na Ceylone.

Z iných historických diel spomenieme len biografiu národného buditeľa kňaza Júlia Ploštica, blízkeho spolupracovníka predsedu Matice slovenskej, biskupa Štefana Moyzesa, ktorú vydal SSV v Trnave až v roku 1950.³⁶ V práci komplexne zhodnocuje život a dielo tohto zabudnutého národného dejateľa, ktorý spolupracoval aj s Andrejom Radlinským a jeho kruhom. J. Ploštic, napriek stupňujúcemu sa maďarizačnému útlaku, dokázal vo svojej farnosti – ako jeden z mála – v Selciach pri B. Bystrici zorganizovať veľkolepé oslavy 1000. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda do slovenskej Moravskej ríše (863–1863), na ktorej sa zišli vynikajúci slovenskí národní buditeľia a pracovníci na čele s Moyzesom a veľké zástupy Slovákov. Na jeho popud biskup zasvätil starobyľý farský kostol v Selciach sv. solúnskym bratom ako prvý na Slovensku (!)³⁷, za čo si potom veľa vytrpel od maďarskej vrchnosti.

Novému režimu po vojne, ktorý už bol presiaknutý komunistami, sa nepáčil riaditeľ uč. ústavu, vynikajúci psychológ Jozef Brandobur st., a tak sa stáva novým a zároveň posledným (dočasným) riaditeľom učilišťa prof. Jozef Temeš, FSC. Časy neveštili nič dobré. Hoci ho vymenovalo Povereníctvo školstvo a dokonca mu udelili pochvalný dekrét za vzorné vedenie tejto starej a významnej ustanovizne, nakoniec po troch rokoch ústav v r. 1949 úplne zatvorilo, obávajúc sa katolíckeho a Cirkevného vplyvu na učiteľov.

Otrasy v osobnom i profesijnom živote sa odrazili na zdraví Brata Mariána a ťažko ochorel. Musel nastúpiť liečbu v Bratislave (od marca 1950 do leta). Konala v tom však Prozreteľnosť, alebo sa vyhol Akcii K 2³⁸, počas ktorej boli kňazi a rehoľníci násilím odvedení do koncentračných kláštorov (napr. do Jasova, Hronského Beňadiku či Močenku). Duchovných sa nikto nezastal, ani vtedy vznikajúce tzv. *Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva*. A tak J. Temešovi nezostávalo nič iné, ako po prepustení z nemocnice sa utiahnuť k matke – vdove³⁹ po manželovi, ktorého zavraždili partizáni za tzv. SNP (odišla potom k Pánovi v požehnanom veku 102 rokov), a sestre Márii, aby tam prežil roky núteného odpočinku v najaktívnejšom veku 42 rokov s 450 korunovou penziou⁴⁰.

Ani v Uhrovci však nedokázal sedieť so založenými rukami. Usilovne sa pustil do štúdie archívov – farského (Trenčianska župa) a starých listín rodu Zayovcov. Plody tejto usilovnej práce uložil do niekoľkých zväzkov historických diel o rodnej obci i okolí. Publikovať sa mu z nich podarilo málo, napr. pozoruhodnú obsiahlu štúdiu o sklárstve v Uhrovci *Dve zaniknuté sklárne na území niekdajšieho uhrovskeho panstva* v časopise Slovenský národopis (č. 2, v. 1967)⁴¹. Prispieval aj do Katolíckych novín a iných časopisov. Vo svojej izolovanosti sa zaoberal aj prekladmi najmä poľských literárnych a filozofických diel. Mal však časté „návštevy“ ŠtB a viaceré rukopisy mu zhabali. Napokon J. Temešovi odobrali písací stroj a zakázali písať.

³⁶ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 395.

³⁷ KOCIAN, Václav. *Testament Konštantína Filozofa, sv. Cyrila*. 2. vyd. Zvolen : Jas 2024, s. 45.

³⁸ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav KU*, s. 58.

³⁹ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 8.

⁴⁰ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 397.

⁴¹ uvádza MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 398.

Predtým, v 50. a 60-tych rokoch sa zaoberal životom a dielom Ľudovíta Štúra a v tom období bol vari *najlepším znáľcom* (!) jeho životných osudov. Zistil jednu závažnú a prekvapivú vec – vplyv a zásluhy uhrovského katolíckeho kaplána Jozefa Ščasného na vývoj mladého evanjelika Ľudovíta. J. Šcasný pochádzal z Borského sv. Mikuláša a jeho spolurodákom a veľkým priateľom bol excelentný básnik bernolákovskej školy Ján Hollý. Tento známy mecén slovenskej katolíckej kultúry pôsobil v Uhrovci v rokoch 1836 – 1838 a často sa v obci stretával s mladým Ľudovítom. Temeš ako prvý zistil, že len pod vplyvom katolíckeho kňaza Jozefa Ščasného Štúr ako evanjelik opúšťa češtinu, prestáva písať aj básne v českom jazyku a prešiel k slovenskému (!). Vďaka bernolákovcovi J. Šcasnému získava Ľudovít slovenské povedomie, presvedčil ho o nutnosti odvrátiť sa od češtiny a rozvíjať slovenčinu, domácu reč, nie cudziu; a tak začína Štúr písať po slovensky, v rodnom jazyku. Napokon celá Štúrova družina prešla na slovenské pozície a po dohode s katolíckymi národnými buditeľmi zaviedla strednú slovenčinu (najautentickejšie zachovanú) ako spisovný jazyk pre celý národ. V historickej literatúre sa táto skutočnosť obchádza, ale zostáva zásluhou Jozefa M. Temeša, že na základe dokumentov dokázal: k slovenskému národnému povedomiu priviedol Ľ. Štúra katolícky kňaz v Uhrovci bernolákovec Jozef Šcasný⁴². Ako by sa to s uzákonením spis. slovenčiny ďalej vyvíjalo, keby Ľ. Štúr zostal pri češtine ako J. Kollár?

Brat Štefan Etienne Oravec, FSC (1873 – 1960) bol jedným z prvých dvoch profesorov zo šk. rehole a pôsobil v učiteľskom seminári v rokoch 1924 – 1935. Bol dobrý v nemčine a okrem nej vyučoval aj ručné práce, do ktorých sa vtedy zaučali aj študenti. Od začiatku do roku 1931 sa staral aj o kvalitné stravovanie študentov a bratov – kandidátov v školastikáte, ktorí sa tam učili; viedol celú jedáleň.

Po akých cestách ho však Pán viedol dovtedy⁴³? Narodil sa v Spišskom Štvrtku a na Slovensku (vtedy v Uhorsku) absolvoval základné štúdiá. Od roku 1894 však pôsobí za hranicami rakúsko-uhorskej monarchie. Predtým, než mu určili pôsobisko v roku 1900 v Egypte, pripravoval sa formáciou a štúdiami vo Francúzsku v Saint Maurice l'Exil a v Rhodes. V Káhire pôsobil ako učiteľ francúzštiny a organizátor francúzskych ústavov šk. bratov. Potom pôsobil v Carihrade (Istanbule) a vypuknutie prvej svetovej vojny ho zastihlo v Sudáne na anglickej škole FSC. Okrem rodnej reči ovládal nemčinu, francúzštinu a angličtinu; obstojne čítal po arabsky.

Ako občana Rakúsko-Uhorska ho v roku 1916 internovali Angličania⁴⁴ (Viedeň bojovala na strane Nemeckej ríše proti štátom Dohody). Svoje zajatie prežíval najprv v Egypte v Ras el-Tin, neskôr v Alexandrii. V internácii ho Veľká Británia držala celých 39 mesiacov, z ktorých posledné prežil na púšti v Sidi Bishr pri hraniciach so Sudánom. Tam sa mu pomocou pútnikov podarilo objaviť výdatný prameň vody, čo pomohlo púštnemu táboru v zásobovaní touto vzácnou tekutinou (dovtedy ju dovážali v cisternách); dokonca im to umožnilo pestovať aj vlastnú zeleninu.

⁴² MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 399.

⁴³ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 24.

⁴⁴ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 24.

Po skončení vojny sa vrátil učiť do Istanbulu; Inštitút FSC tam viedol v štvrti Kadiköi svoju školu. Nepobudol tam však dlho a v roku 1920 sa pýtal „domov“. Na Slovensku sa najprv venoval výchove mladého dorastu v juvenáte pri školách bratov (ľudová a meštianska) v Bojnei pri Topoľčanoch a následne strávil jedenásť rokov ako stredoškolský profesor v Učiteľskom ústave v Spiš. Kapitule.

Tu bol aj literárne činný v oblasti pedagogiky. Písal o vlastnostiach dobrého učiteľa, o výchovných prostriedkoch, trestoch a pod. Jeho štúdie vychádzali v revue *Slovenský učiteľ* v rokoch 1934 – 1936. Písal ich ako osvedčený pedagóg z vlastných skúseností, bohatéj učiteľskej praxe i zo štúdie spisov významných pedagógov.

V období rokov 1935 – 1938 ho určili za intendanta biskupského majetku v Jablonove, kde dbal na sociálnu otázku a výrazne prispel k zlepšeniu situácie zamestnancov; postavil rodinné domy a zrekonštruoval im niektoré byty.

Roky 1937 – 1939 strávil v Poľsku, kam ho kongregácia poslala pomáhať domácim bratom rozbiehať školy. Tam prežil aj inváziu vojsk nacistického Nemecka do krajiny. V prvom roku druhej svetovej vojny sa vrátil domov do novovzniknutej Slovenskej republiky a ujal sa vedenia *Štátneho výchovného ústavu* v Slovenskej Ľupči. Jeho riaditeľom bol a s veľkým úspechom ho viedol až do roku, kedy sa aj na Slovensku ujali moci komunisti, 1948. Jeho spolubrat ho hodnotí (cítiť tam ducha zakladateľa sv. Jána Krstiteľa de La Salle, ktorý neodmietol od začiatku výchovu ani tohto druhu mládeže) nasledovne⁴⁵: „Dobre poznal psychológiu mladých ľudí, ktorí prichádzali do ústavu s chýrom mravnej narušenosti a nedisciplinovanosti. Staral sa o ich kvalitnú stravu a dobré využitie voľného času po vyučovaní v tamojšej ľudovej osemročnej škole, o ich vhodnú zábavu a kultúrne vzdelávanie i primeranú prácu. Poznal ich tvorivé schopnosti, zručnosť, túžbu po vyniknutí, preto sa v ústave dobre využívala snaha chovancov

po súťažení, ktoré nebolo samoučelné, ale viedlo k správne mu sebauplatneniu, k uplatneniu ich schopností a k dobrým návykom, k disciplíne, estetickému cíteniu, k zbožnosti a získavaniu vedomostí a mravnej zodpovednosti.“

Po nedobrovoľnom ukončení účinkovania vo výchovnom ústave sa brat Etienne utiahol do Bojnei do domu FSC, kde ho v roku 1950 v rámci akcie K stihol osud spolubratov. Čakala ho opäť internácia. S inými staršími bratmi ho jednotky ZNB a ŠtB deportovali koncom júla 1950 do Beluškých Slatín a v roku 1952 do Báci pri Šamoríne. Tam sa nachádzal františkánsky konvent, ktorý nová červená moc premenila na koncentračný kláštor. Tam sa venoval modlitbe, meditácii, reflexii svojho bohatého života a vyrábal ružence. Zostal telesne i duševne svieži až do konca života, zomrel v Báci v zime

⁴⁵ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 24.

roku 1960. Jeho hrob v čase písania pamätí Br. Štefana Mika (1989) zdobil skromný drevený kríž, ktorý vystihuje jeho životnú pokoru.

Brat Štefan-Etienne bol počas celého života vzorným rehoľníkom⁴⁶, nehľadal svet-skú slávu, všetky svoje rehoľné, učiteľské, hospodárske a výchovné úlohy plnil veľmi svedomito, vyznačoval sa skromnosťou, jemným taktom a sociálnym cítením. Boh ho odmenil veľmi dobrým zdravím, nikdy nebol na liečení, nepodstúpil žiadnu operáciu, žil asketickým životom, usilovne pracoval na všetkých zverených postoch od kongregácie, miloval mládež, ktorej zo svojich skromných prostriedkov aj vypomáhal.

Skromný výber zakončíme bratom **Hubertom Deziderom Horkom** (1878 – 1958), ktorý formoval, učil a vychovával študentov Učiteľského ústavu a uč. akademie plných 20 rokov. Nepôsobil len ako stredoškolský profesor, ale aj riaditeľ školastikátu FSC a komunity šk. bratov⁴⁷ v Spišskom Podhradí.

Svetlo sveta uzrel v r. 1878 v Tlumačove na Morave. Rozhodol sa najprv študovať vo Viedni, kde aj vstúpil do rehole FSC, prijal rehoľné meno *Desider*. Inštitút ho poslal, aby pokračoval v štúdiách v Kremse. Potom zopár rokov pôsobil ako učiteľ na rôznych nižších školách v Rakúsku. Rozhodol sa však urobiť aj skúšky učiteľstva na stredných školách, ktoré po náležitej príprave zložil v roku 1905, a tak získal diplom tzv. hlavného učiteľa (*Hauptlehrer*)⁴⁸ strednej školy pre chémiu, fyziku a matematiku. Tejto aprobácii sa venoval najprv učením v ústavoch šk. bratov vo Viedni a od roku 1911 v Bukurešti (teraz v Rumunsku).

V roku 1914 sa musel podvoliť odvodovej povinnosti a nastúpil do vojenskej služby. Strávil ju ako sanitár v Besarábii⁴⁹. Po vzniku Republiky česko-slovenskej ho kongregácia určila na post riaditeľa Učiteľského ústavu v Sv. Jáne pod Skalou pri Beroune. Vo svojich náročných povinnostiach si našiel čas súčasne študovať svoje odbory na prestížnom Vysokom učení technickom v Prahe.

Novovysvätený biskup pre spišskú diecézu Ján Vojtaššák chcel skvalitniť výučbu na svojom učiteľskom ústave, tak povolal rehoľu FSC do Spiš. Kapituly. Medzi prvými prichádza práve brat Dezider, pôsobí tam v rozmedzí rokov 1924 – 1944. Hubert Horka významne pozdvihol úroveň UÚ, odišiel s povestou vynikajúceho profesora, trpezlivého milovníka vedeckých faktov; bol známy svojou učenosťou, výtvarným nadaním, rozsiahlymi vedomosťami z fyziky a chémie, napísal aj cennú štúdiu o zakladateľovi uč. seminára biskupovi Jánovi Ladislavovi Pyrkerovi, ktorá vyšla v zborníku k 110. výročiu vzniku ústavu v Spolku sv. Adalberta (Vojtecha) v roku 1931, pestoval včely a zaučal do ich chovu ostatných⁵⁰. Skúsený brat Dezider vyžadoval od mladých ľudí pripravujúcich sa na povolanie učiteľa ako aj na svojich novicov (školastikov) isté sebazaprenie a disciplínu ako nevyhnutné vlastnosti pre učiteľa a osobitne rehoľníka. Avšak pri svojej prísnosti a asketizme zostal neobyčajne láskavým človekom. Vplyv jeho osobnosti na kandidátov učiteľstva i rehoľného života bol veľmi silný a trvalý⁵¹.

⁴⁶ Celkové zhodnotenie života tiež pochádza od brata Tichomíra.

⁴⁷ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 7.

⁴⁸ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*, s. 160.

⁴⁹ BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav*, s. 160.

⁵⁰ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 7.

⁵¹ Hodnotenie od brata Tichomíra, Štefana Mika. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 7.

V roku 1944 odišiel do Močenku a neskôr „na dôchodok“ do Bojne, kde však pomáhal pri výchove mladého rehoľného dorastu. Jeho skúsenosti a rozhrád si však všimli aj v centre rehole a v januári 1948 ho povolali do ústredného domu FSC do Ríma. Tam pôsobil ako poradca pre slovensko-českú a poľskú provinciu Inštitútu bratov kresťanských škôl pri ústrednej správe kongregácie. Pán si ho ku sebe napokon tam povolal 5. októbra 1958, vo Večnom meste.

5. Koniec historickej inštitúcie za vedenia Br. J. M. Temeša

Cirkevné školstvo bolo poštátnené na území, ktoré ovládala povstalecká SNR vlastne už v októbri 1944 a po vytlačení nemeckej brannej moci Červenou armádou a likvidáciou prvej Slovenskej republiky bez plebiscitu, bola existencia učiteľského ústavu spečatená. Štátna školská „ľudovodemokratická“ správa odvolala z úradu riaditeľa akadémie vynikajúceho Jozefa Brandobura, st. Za dočasného riaditeľa prekvapivo menovala⁵² Br. Jozefa M. Temeša, FSC, ktorý mal byť svedkom likvidácie tejto významnej národnej inštitúcie.

Ostatné učiteľské ústavy sa po prijatí zákona o podmienke vysokoškolského štúdia učiteľov v r. 1947 menili na gymnáziá alebo stredné školy iného druhu, o Vojtaššákovom ústave to však neplatilo. Komunistickej strane, ktorá od r. 1945 obsadzovala najdôležitejšie posty v štátnej správe, ležala táto inštitúcia „v žalúdku“ (semenište reakcie podobne ako jeho kňazský seminár) a už od začiatku plánovali jej likvidáciu.

V roku 1948 prekvapil svojou návštevou učiteľskú akadémiu zástupca povereníka školstva Ondrej Pavlík spolu s novinármi⁵³ a vypočúvali študentov i profesorov, či sa v ústave nedochádza k „protištátnej činnosti“. Nepodarilo sa im zistiť nič podobné. Červených dráždilo to, že škola mala výbornú povest' a aj po vojne sa na ňu vždy hlásilo niekoľkonásobne viac študentov, ako mohla akadémia prijať.

Škola, v ktorej stále učili školskí bratia i kňazi, bola cieľom zastrašovania. Napríklad v noci z prvého na druhého apríla 1949 vnikli „neznámi páchatelia“ do budovy školy, prehľadávali kanceláriu riaditeľa Temeša i stoly učiteľov v zborovni; odcudzili všetky úradné pečiatky⁵⁴. Stopy násilného konania zanechali aj v iných kabinetoch. Keď Br. Marián zavolať príslušníkov verejnej bezpečnosti, tí nemali záujem incident vyšetriť.

Na konci školského roku 1948/49 už školská správa nedovolila vedeniu učiteľského ústavu usporiadať prijímacie skúšky a z maturitných skúšok sa tiež usilovali urobiť frašku. Dosadila za predsedu skúšajúcej komisie komisára z Košíc a medzi skúšajúcich si sadlo aj šesť provokatérov bez legitimovania; s neznámou kvalifikáciou⁵⁵. Tí kritizovali profesorov a enormne ich zaujímalo, či abiturienti veria v Boha, odkiaľ pochádza človek a kto stvoril svet. Konali v rozpore so všetkými predpismi o maturitných skúškach. Dokonca počas nich prišla štátna disciplinárna komisia, aby opäť zistovala možné „protištátne konanie“.

Chceli silou-mocou získať podklad na zastavenie činnosti ústavu. Keďže však žiadny dôkaz o protištátnej činnosti nezískali, dekrét Povereníctva školstva zo 4. augusta

⁵² MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 7.

⁵³ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 388.

⁵⁴ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 389.

⁵⁵ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 389 – 390.

1949 nemohol uviesť príčinu zrušenia školy, iba oznámil riaditeľovi J. M. Temešovi, FSC že dňom 31. augusta 1949 zastavuje činnosť učiteľskej akadémie. Na memorandum vedenia školy o udanie zdôvodnenia zatvorenia tejto národnej historickej inštitúcie nedostali z Povereníctva odpoveď.

Netrvalo dlho a z Košíc a Levoče prišla preberacia komisia a Bratovi Mariánovi, prof. Temešovi pripadla smutná úloha odovzdania budovy staroslávnej inštitúcie s celým jej inventárom, ktoré financovala Cirkev a veriaci spišskej diecézy. Všetko nemali kam umiestniť, a tak väčšina majetku ústavu, kníh z knižnice, početné učebné pomôcky a zbierky, hudobné nástroje v škole i v internáte boli rozkradnuté⁵⁶ či dokonca zničené.

Riaditeľovi J. M. Temešovi turbulencie posledných mesiacov podlomili zdravie a musel nastúpiť liečbu v nemocnici v Bratislave. Ani jednému zo školských bratov nedovolili vyučovať na inej strednej škole, a tí sa presunuli do rehoľných domov v Bojnei a Močenku, kde ich zastihla v r. 1950 likvidácia kongregácií, presun do koncentračných kláštorov a postupne na nútené práce najmä v Čechách.

6. Záver

Aj touto štúdiou chceme vzdať hold školským bratom, ktorí sa podieľali na duchovnej formácii študentov Rím.-kat. učiteľského ústavu (neskôr akadémie) v Spišskej Kapitule, robili im duchovné cvičenia, viedli v modlitbe a láske k Bohu a Cirkvi, prispievali aj ku ich vzdelaniu a kvalifikácii, aby boli dobrými učiteľmi na ľudových školách a meštiankach. Venovali sa študentom v akadémii i mimo školy, založili literárny krúžok pre študentov UÚ, vydávali študentský časopis, učili ich hrať na hudobné nástroje, športovali, organizovali výlety do slovenskej prírody, rozvinuli bohatú mimoškolskú činnosť. Výrazne pozdvihli kvalitu výchovného, formačného a vzdelávacieho procesu na Učiteľskom ústave (za prvej Slovenskej republiky od roku 1940 *Učiteľskej akadémie*⁵⁷) ku koncu požehnaného pôsobenia (celkovo 130 rokov, 1819 – 1949) tejto jedinečnej inštitúcie v dejinách Slovenska.

Aby sme si uvedomili dosah, uvedieme, že počas účinkovania školských bratov na Učiteľskom ústave v Spiš. Kapitule (v rokoch 1924 – 1949) skončilo štúdium učiteľstva okolo tisíc adeptov, z toho približne 75 členov Inštitútu FSC⁵⁸ spolu s absolvovaním školskú, ktorí potom úspešne pôsobili nielen v spišskej diecéze, ale na celom Slovensku ba i v zahraničí (ide o bratov, ktorí boli rehoľou určení do zámoria alebo misií).

⁵⁶ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 390.

⁵⁷ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný*, s. 388.

⁵⁸ MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 8.

BIBLIOGRAFIA

Literatúra

- BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav (Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej kapituly II.)*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo KU, 2019.
- BUJNÁK, Pavol (ed.). *Slovenský náučný slovník. Príručná encyklopédia vedomostí v troch dieloch*. Bratislava – Praha : Litevna, Literárne a vedecké nakladateľstvo, 1932.
- ĎURICA, Milan Stanislav. *Slobodní murári včera a dnes* (40. diel Linea recta Brevissima), 2. vyd., Bratislava : Lúč, 2018.
- FABER, Alfonz. *Ján de La Salle, zakladateľ modernej výuky a výchovy, patrón učiteľov a vychovávateľov*. (Doslov: Školskí bratia na Slovensku.) Bratislava : Lúč, 1991.
- HROMJÁK, Ľuboslav. *S výrazom lásky trvám. Životopis spišského biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár b. J. Vojtaššáka, 2015.
- CHALUPECKÝ, Ivan. Spišský biskup Ján Vojtaššák. In. *Viera a život*, roč. 4, apríl 1994, č. 2.
- KOČIAN, Václav. *Testament Konštantína Filozofa, sv. Cyrila*. 2. vyd. Zvolen : Jas 2024.
- MIKO, Štefan Tichomír, FSC. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*. Bratislava : 1999.
- MIKO, Štefan Tichomír, FSC. Prof. Jozef Marián Temeš 75 ročný. In. *Svedectvo viery* 3. Trnava : Dobrá kniha, 1992.
- ŠTULAJTEROVÁ, Jana. Vývin učiteľského vzdelávania na Slovensku do roku 1945. In. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Paedagogica*, roč. 25, 2013.
- TEMEŠ, Jozef Marián. *Svätý Ján de La Salle, veľký priateľ mládeže*. Močenok : Kníhtlačiarne F. Urbánka, 1934.
- TOMKO, Jozef. *Zriadenie spišskej, banskobystrickej a rožňavskej diecézy a kráľovské patronátne právo v Uhorsku*. Spišské Podhradie : Vyd. Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule, 1995.
- TRSTENSKÝ, Viktor. *Sila viery, sila pravdy. Život a dielo najdostojnejšieho otca biskupa Jána Vojtaššáka, mučeníka Cirkvi a národa*. Bratislava : Senefeld, 1990.
- URBANIAK, Marek, FSC. *Svätci Inštitútu školských bratov*. Prešov : Vyd. Inštitútu šk. bratov na Slovensku, 2004.

Adresa autora:

Mgr. et Mgr. ThLic. Štefan Patrik Kováč
Katedra filozofie a histórie, doktorand
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
email: spkovac@gmail.com, stefanpatrik.kovac691@edu.ku.sk